

“Yapay Zekâ İnsana Öteki Olur Mu?” Felsefi Bir Değerlendirme

“Can Artificial Intelligence Be Other to Humans?” A Philosophical Assessment

Öz

Yapay Zekâ çağımızın önemli bir teknolojik gelişimi olarak insanlığın önünde durmaktadır. Bu yeni teknoloji birçok tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Yapay Zekânın insanı taklit etmesi, insanın yerini alma olasılığı ve kötüye kullanılma ihtimali ile ilgili hususlar tartışılması gereken konuların başında yer almaktadır. Bu çalışmada Yapay Zekâ, insana alternatif bir teknoloji olarak gelişip, yaşamın her alanında yer etmesinden ziyade, “öteki” kavramı çerçevesinde ele alınıp, incelenmektedir. Böylelikle Yapay Zekânın insan yaşamı ve insanlık için olumlu anlamda bir “öteki” olup olamayacağı konusu felsefi bağlamda tartışmaya açılmaktadır. Bu çerçevede öncelikle insanî estetik bilincin makinelerle aktarılıp, aktarılamayacağı sorusu tarihsel bağlam göz önünde tutularak irdelenmektedir. Akabinde ise Yapay Zekânın ötekilik ve öznelik durumu modern ve çağdaş felsefenin merceğinden analiz edilmektedir. Bununla birlikte Yapay Zekânın insanı taklit ederek, onun yerine geçebilecek bir teknoloji olarak planlanmasındaki güçlükler yer verilmektedir. Son tahlilde ise insan ile Yapay Zekâ arasında inşa edilmesi gereken sağlıklı ve arzu edilir ilişkiselliğin neliğine dair öneriler oluşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, insan, öteki, felsefe, posthümanizm.

Abstract

Artificial Intelligence stands before humanity as one of the most significant technological developments of our age. This new technology has given rise to many discussions. The imitation of humans by Artificial Intelligence, its potential to replace humans and the risk of misuse are among the main issues that need to be discussed. In this study, Artificial Intelligence is examined within the framework of the concept of the ‘other’ rather than being seen merely as an alternative technology to humans that is emerging in all areas of life. Thus, the question of whether Artificial Intelligence can constitute an ‘other’ in a positive sense for human life and humanity at large is opened to discussion in a philosophical context. Within this framework, the initial focus is on whether human aesthetic consciousness can be transferred to machines, an issue that is examined considering its historical context. Subsequently, the otherness and subjecthood of Artificial Intelligence is analysed through the lens of modern and contemporary philosophy. In addition to this, the difficulties involved in conceiving Artificial Intelligence as a technology capable of imitating and replacing humans are addressed. In the final analysis, suggestions are offered regarding the nature of a healthy and desirable relationality that ought to be built between humans and Artificial Intelligence.

Keywords: Artificial Intelligence, human, other, philosophy, posthumanism.

Celal YEŞİLÇAYIR¹
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

¹Giresun Üniversitesi, Felsefe ve
Din Bilimleri Bölümü, Giresun -
Türkiye,
celalyesil@hotmail.com

Melis Uygur BİBİKA²
(Yazar- Author)

²Bir Kuruma Bağlı Değildir,
Bilim Uzmanı,
Türkiye,
melisuygurbibika@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 05.07.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 03.08.2025

Atıf/Cite this article:

Yeşilçayır, C., Bibika, M. U.
(2025) “Yapay Zekâ İnsana
Öteki Olur mu?” Felsefi Bir
Değerlendirme. *Anadolu Felsefe
Dergisi*, 2, 1-15..
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17034733>

This article checked by

 iThenticate

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution Noncommercial 4.0
International License.

Giriş

Eski Çağlardan günümüze değin felsefe insan ve onun yaratıları ile ilgili hiçbir şeye kayıtsız kalmamıştır. Öyle ki çağımızda yaygınlaşan teknoloji felsefesinin kökenleri Antik Çağ'da Herakleitos, Platon ve Aristoteles'e kadar uzanmaktadır. Bu düşüncelerde temel olarak insanın doğa karşısındaki durumu ve doğa ile giriştiği mücadele ön plana çıkmaktadır. İnsanın alet yapımının tarihsel süreç içinde sürekli olarak geliştiği bilinen bir gerçektir. Özellikle Endüstri Devrimi ile birlikte teknolojinin önemli bir ivme kazandığı anlaşılmaktadır. Makinelerin ve arabaların yaygınlaşması söz konusu gelişimin önemli göstergeleri arasındadır. Bununla birlikte özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında bilim dünyasında “Makineler Düşünebilir Mi?” sorusu önemli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Böylelikle Yapay Zekâ teknolojisinin gelişimi bakımından önemli bir zemin hazırlanmıştır. Yapay Zekanın gelişimi ve insanın söz konusu teknoloji karşısındaki durumu günümüzdeki birçok araştırma ve tartışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bunlar arasında felsefi anlamda ortaya çıkmış olan yayınlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma Yapay Zekâ (YZ) 1 teknolojisi karşısındaki insanın durumunu “öteki” kavramı minvalinde ele alıp, tartışmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede insan ve YZ ilişkisinin nasıl olması gerektiğine dair önerilerin oluşturulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın odak noktası ve amacı, insan türünün “özne” bakış açısıyla YZ'yi irdelemek ve insan ile olası ötekilik ilişkisini serimlemeye çalışmaktır. Bu yüzden çalışma, yalnızca bahsi geçen konu ile sınırlı kalmaktadır. YZ ile ilgili farklı hususlar ve tartışmalar çalışma kapsamında yer almamaktadır. Çalışma felsefi bir değerlendirmeye dayandığı için yöntem olarak felsefi metin analizi ve temellendirmeye başvurulmuştur. Bu çerçevede YZ konusu, özne ve öteki ile ilgili felsefi anlamda ortaya çıkmış olan düşünceler çerçevesinde irdelenmiştir. Bununla birlikte çalışma kapsamında şu konulara yer verilmiştir: İnsanın Teknoloji Yolculuğu, Makineler Düşünebilir mi?, İnsan Beyni, Makine ve Estetik, İnsan ve Öteki ile Yapay Zekânın Öznelik Durumu. Son tahlilde ise yer verilen analizlerden hareketle bazı önerilerin oluşturulması amaçlanmıştır. Böylelikle YZ tartışmalarına felsefi anlamda bir katkı sağlanması amacı güdülmüştür. YZ konusuna geçmeden önce bu teknolojiyi hazırlayan süreçlerin gelişimine kısaca değinmek konunun anlaşılması noktasında katkı sağlayacaktır.

1. İnsanın Teknoloji Yolculuğu

İnsanın tarih boyunca doğayla kurduğu ilişkinin temel nedeni hayatta kalma mücadelesi ile barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçların giderilmesidir. Bunun yanında insan yeryüzündeki belirsizlikleri tehdit olarak görmüş; bu nedenle gözlem ve deney aracılığıyla bilgisini sürekli geliştirmiştir. Edindiği deneyimlerle doğayı dönüştürmeye ve denetim altına almaya çalışmıştır. Zaman içinde insanın doğayla olan ilişkisinin değişip, farklılaşmaya başladığı dikkat çekmektedir. Karl Marx'a göre doğayı değiştirip, dönüştürmeye başlayan insanın dönüştürdüğü şeylerin kendisini de dönüştürmesi kaçınılmaz olmuştur. Buna göre insan ile doğa ilişkisinde çok eski tarihlere dayanan, çift yönlü bir diyalektiğin olduğu ortaya çıkmaktadır (Göçmen, 2015, s. 248-251). Dolayısıyla insanın doğa ile giriştiği mücadelede kendisi de değişip, dönüşmüştür. Böylelikle insan, zamanla bir kültür varlığına dönüşmüştür. Bununla birlikte insanın doğa ile olan kadim mücadelesinde akıl ve deneyimden faydalanarak alet yapımını keşfettiği bilinmektedir. Uzun erimde geliştirdiği teknik ve aletler, söz konusu mücadelenin başarılı örnekleri

¹ Çalışmanın sonraki kısımlarında *Yapay Zekadan* “YZ” olarak söz edilmektedir.

olarak değerlendirilebilir. İlkel insan için alet kullanımı, hayatta kalmanın bir aracıdır; doğayla mücadele etmenin ve onu kontrol altına almanın somut bir yoludur.

Tarihin eski dönemlerinden beri insan, doğa ile giriştiği mücadelede çeşitli aletler icat etmiştir. Günümüz bağlamında değerlendirildiğinde bu aletleri insan ile dünya arasına giren ilk arayüz² olarak adlandırmak yerinde olacaktır. Bu nedenle teknolojinin özünün sadece işlevsel değil, aynı zamanda ontolojik bir temele dayandığı iddia edilebilir. Eş deyişle teknik, insanoğlunun yeryüzündeki varlıksal nedenine bağlı olarak gelişmiştir. İlkel çağlarda taş, ahşap vb. maddelerden yapılan aletlerle başlayan insanın teknik serüveni, günümüzde YZ ve robotik teknolojilere kadar uzanmıştır. Söz konusu teknik gelişim, yeni bir varoluşsal ve felsefi sürece kapı aralamaktadır. Aynı zamanda felsefi anlamda önem arz eden sorularla karşılaşmaktadır. Martin Heidegger'e göre teknolojiyi yalnızca araçsal bir etkinlik olarak değil, aynı zamanda varlığı açığa çıkaran bir "açımlama tarzı" olarak görmek gerekmektedir (Heidegger, 1954, s. 17). Ona göre modern teknoloji doğayı yalnızca kullanılacak bir kaynak olarak görmektedir.³ Nesnelerin kendi başına anlamı olduğunu unutup onları sadece kullanılacak şeyler gibi gören bakış açısı, doğayla, insanla, varlıkla olan bağımızı yüzeyselleştirmektedir. Böylesi bir yüzeyselleşme ise insanı yalnızca tüketici hâline getirmektedir. Öyle ki Antik Dünya'da kullanılan techné, sanat ve yaratıcı üretimle iç içe geçmiş bir kavramdır. Ancak modern teknoloji ise hesaplayıcı bir aklın hükmü altına girmiştir (Heidegger, 1977, s. 21).

Teknolojinin tarihini yalnızca bir ilerleme ya da yabancılaşma hikâyesi olarak okumak oldukça eksik olacaktır. Karşılıklı gelişen diyalektiğe istinaden teknoloji, aynı zamanda insanın sınırlarını genişletme, kendisini dönüştürme ve geleceğe uzanma biçimidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde teknolojik etkinlik, insanın etik ve politik boyutlarıyla birlikte düşünülmesi gereken bir gerçekliktir. Hans Jonas'a göre günümüzde teknoloji, eğitimden meslek yaşamına kadar hayatın her alanına yayılmış bir olgudur. İnsan hayatında merkezi bir yere yerleşen tekniğin etik anlamı da (ethische Bedeutung) merkezi bir öneme sahiptir. Buna göre teknolojik gücün artmasının ahlaki sorumluluğu da artırdığını ileri sürmektedir. Çünkü bugünün insanı, yalnızca bugünü değil, teknoloji vasıtasıyla gelecek kuşakların yaşam koşullarını da etkileyecek güce sahiptir. Dolayısıyla teknoloji karşısında politika ve ahlakın sorumluluğu gittikçe önem kazanmaktadır. Buna göre günümüz insanının ahlaki sorumluluğunun alanın genişlediği bir çağdır (Jonas, 2003, s. 31, 32; Jonas, 1973, s. 38). Bu nedenle teknoloji, artık yalnızca "nasıl?" sorusunu değil, aynı zamanda "ne için?" ve "kimin adına?" sorularını da beraberinde getirmektedir.

Çağımızda insan yapıp etmeleri ile bu denli iç içe olan tekniğin/teknolojinin felsefi sorgulamadan ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bu çerçevede bilim felsefesi, teknoloji felsefesi, siyaset felsefesi, ahlak felsefesi ve epistemoloji gibi temel felsefe disiplinlerinde bu alanla ilgili farklı değerlendirmelere yer verilmektedir. Bununla birlikte teknolojinin çağımızdaki durumunu anlamaya çalışmanın bir bakıma insanı anlamaya çalışmak olduğu ortaya çıkmaktadır. Eski dönemlerde olduğu gibi alet yapan varlık olarak insan, yaptığı her teknik eylemle aynı zamanda kendini de şekillendirmektedir. Bu nedenle teknoloji felsefesi, yalnızca makineler üzerine değil, insanın dünyadaki konumu üzerine derin bir sorgulamadır. Bununla birlikte çağımızda çok ileri bir seviyeye gelen

² Arayüz kavramı günümüzde daha ziyade bilgisayar teknolojisi bağlamında kullanılmaktadır.

³ Heidegger, modern insanın dünyaya bakış biçimini çerçeveleme kavramı (Ge-stel, enframing) ile betimler. Bu bakış, dünyayı ve içindeki her şeyi sadece işe yarar ya da kontrol edilebilir bir kaynak olarak görür.

teknoloji ile ilgili gelişmeler kapsamında “Yapay zekâ insan zekasının yerini alabilir mi?” ve “Yapay Zekâ İnsana Öteki Olur Mu?” gibi sorular önem arz etmektedir. Söz konusu sorulara uygun cevapların aranabilmesi için öncelikle “Makineler düşünebilir mi?” sorusunun tartışılması gerekmektedir.

2. Makineler Düşünebilir mi?

Tarihsel süreç incelendiğinde insan ürünü nesnelere insan özelliği atfetme çabası, yeni bir anlayış değildir. İzleri Antik Yunan’daki insan heykellerine kadar uzanana bu düşünce, tarihte pek çok düşünürün ilgisini çekmiştir. Bununla birlikte insanoğlu Eski Çağlardan itibaren kendi yaratısı olan şeylere insan gibi canlılık kazandırmanın hayalini kurmuştur (Sarı, 2021, s. 814). Söz gelimi Rönesans sanatçılarından Michelangelo’nun meşhur Musa Heykeli’ni yaptıktan sonra karşısına geçip “Niçin konuşmuyorsun?” diyerek elindeki çekici ona doğru fırlattığı rivayet edilmektedir (Çandar, 2013). Yeni Çağ’ın başlarında Thomas Hobbes bütün evren ile birlikte insanın da “hareket halindeki maddeden meydana geldiğini” (Cevizci, 2015, s. 470) iddia etmiştir. Descartes ise bu anlayışın insanı açıklamak için yetersiz kalacağını düşünerek beden ve ruh düalizmini geliştirmiştir. Ruh insani, tanrısal boyuttur (Cevizci, 2015, s. 506, 507) ve yeter-neden ilkesine bağlı olarak Leibniz de evren ile insanın metafiziksel temellerinin olduğunu ileri sürmüştür (Cevizci, 2015, s. 541, 542). Onların anlayışına göre düşünebilmenin kaynağı Tanrı temelli metafiziksel köklere bağlıdır ve makinelerin insan misali düşünebilmesi olanaksızdır. XVIII. yüzyıl filozofu Julien Offray de La Mettrie ise ruh kavramını dışarıda bırakarak, materyalist bir anlayışla insanın bir makine olduğu savını savunmuştur (Uslu, 2022, s. 131).

Yeni Çağ’da temelleri atılan bilimsel gelişmelerin özellikle XIX. yüzyılda büyük bir ivme kazanmıştır. XX. yüzyıl ise söz konusu bilimsel gelişmelerin teknik ve teknolojiye dönüşmeye başlamıştır. İnsanlığın eski rüyası olan makinelerin insan gibi düşünebilmesi işte bu çağın ilgilendiği konular arasında yer almaktadır. Bahsi geçen gelişmelerin bir neticesi olarak ilk olarak 1950 yılında Alan M. Turing Mind dergisinde yayımlanan “Bilgi işlem Makineleri ve Zekâ” (Computing Machinery and Intelligence) adlı makalesi ile makinelerin düşünüp düşünemeyeceği konusunu tartışmaya açmıştır (Turing, 1950, s. 433). Bununla birlikte 1956 yılında gerçekleşen Dartmouth Konferansı’nda John McCarthy, Marvin Minsky, Allen Newell ve Herbert A. Simon YZ’den söz etmişlerdir. McCarthy zekâ ve öğrenmeyi simüle edecek bir makine tasarlamak mümkündür. Böylelikle günümüzde revaçta olan YZ’nin yolunun açıldığı anlaşılmaktadır (Russell, 2021, s. 36; Çelebi&Ataman, 2021, s. 568). Söz konusu gelişmelerle birlikte makinelerin öğrenmesi ve problem çözme kapasiteleri üzerine yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çerçevede şu sorular karşımıza çıkmaktadır: “Makineler düşünebilir mi?”, “Eğer bir makine insana benzer şekilde cevap verirse düşündüğü kabul edilebilir mi?”, “Makinenin hesap yapabilmesi anladığı anlamına gelir mi?”, “Makineler her koşulda tamamıyla belirlenmiş midir?”

Turing bahsi geçen makalesinde düşünebilen bir makinenin olup olamayacağını anlayabilmek için bazı testlerden bahsetmiştir. Sonrasında “Turing Testi” olarak adlandırılan (Sarı, 2021, s. 815) bu yöntem, hakem rolündeki bir kişinin hem insana hem de makineye aynı soruyu sorarak, hangisinin makine ve hangisinin insan olduğunu ayırt etmesine dayanan bir düşünce deneyidir. Burada hedef, makinenin insandan ayırt edilemeyecek şekilde davranıp davranmadığını test etmektir. Böylece zekânın insana özgü olmaktan çıkarak makinelerin de taşıyabileceği bir özellik haline gelip gelemeyeceği test edilmektedir. 2014 yılında Eugene Goostman adlı bir YZ, jüri üyelerinin

üçte birini ikna etmeyi başarmıştır. Böylece Goostman'ın "testi geçtiği" ilan edilse de, test koşullarının sınırlılığı nedeniyle tartışmalı olarak kalmıştır. Testin YZ'nin insan benzeri bir zekaya sahip olması yerine, yalnızca insan gibi iletişim kurabilme yeteneğini gösterdiği ileri sürülmüştür (Warwick, 2016, s. 418). Bununla birlikte test koşullarının gelişmesi ile birlikte söz konusu tartışmaların devam halihazırda devam etmektedir.

Günümüzde GPT- 4 gibi modellerin insan dilini çok iyi taklit edebilmektedir. Bu modeller örüntüleri tanıyarak ve geçmiş verilerden hareketle olasılıkları hesaplayarak "en uygun" cevabı seçmek suretiyle çalışmaktadır. Bu modeller YZ olarak adlandırılmaktadır ve yeni bir şey düşünmekten ziyade istatistiksel tahmin makinesi mahiyetinde iş görmektedirler. Bu yüzden "Makineler düşünebilir mi?" sorusunun cevabı günümüzde hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Sonraki dönemlerde de YZ'nin duyguları ve estetik algısının tartışılacak konular arasında yer alması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü YZ teknolojisi geliştikçe sanat eserlerini de yorumlayabilir hâle geldiği ve sanatsal yaratımlar ortaya koyabilmektedir. Bu durum, insan duygusunun YZ tarafından algoritmik olarak taklit edilip edilemeyeceğini sorusunu da gündeme taşımaktadır. Dolayısıyla yakın bir gelecekte YZ ile sanat, güzellik kavramı ve duygulanımla kurulan ilişkinin giderek artacaktır. Bununla birlikte bu konunun yalnızca teknik/teknolojik bir konu olarak kalmadığı, aynı zamanda felsefi ve etik bir mesele olarak tartışılması da gerekmektedir. Tarihsel süreçte alet yapan ve üreten insan türünü ifade etmek için homo faber ifadesi kullanılmaktadır (Yeşilçayır, 2024, s. 136). Şu hâlde çağımızdaki teknolojinin temellerinin homo faber türü tarafından atıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte YZ ve robotik teknolojilerin homo faber olan insan türünden hangi özelliklerle ayrıştığı ve ayrışacağı konusu günümüzde gittikçe daha çok ilgi çekmektedir. Öyle ki YZ'nin estetik ve duygularla ilişkisi ve diğer ayırıcı özellikleriyle ilgili akademik ve entelektüel bir literatür oluşmaya başlamıştır. Bu noktada YZ ve robotların estetik algıları olup olmadığı temel bir tartışma konusu olduğunu iddia etmek mümkündür.

3. İnsan Beyni, Makine ve Estetik

XIX. ve XX. yüzyıldaki bilimsel gelişmelerin devamı olarak YZ, gelişen ve sonraki dönemlerde de gelişecek bir teknolojidir. Batı'daki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de matematikçi ve bilim insanı Cahit Arf, 1959 yılında bir konferans konuşmasından dönüştürülen "Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir?" (Arf, 1949) adlı makalesinde bahsi geçen konulara değinmiştir. Arf'a göre insan beyni ile makine arasındaki temel farklılık insanın hissiyatının beynin süreçlerini etkilemesidir. Bir şeyi yapıp yapmama konusunda hisler etkili olmaktadır. Makinede ise böyle bir durum söz konusu değildir (Arf, 1949, s. 103). Diğer bir ifadeyle insanın makine ile temel farklılığı estetik bir algıya sahip olmasıdır. İnsanın estetik algısını akıl, hissiyat, sezgi ve irade gibi unsurlar oluşturmaktadır. Buna karşın makineler belli algoritmalarla programlanarak çalışmaktadır. Estetik bilinçle ilgili Adnan Ömerustaoğlu'nun şu ifadeleri önemlidir: "Estetik bilinç, aslında insanın doğayla ve toplumla olan özel bir münasebetidir ki burada da duygusallık, hisler, heyecanlar ön plana geçmektedir" (Ömerustaoğlu, 2007, s. 19). Dolayısıyla makineler belli bir programlama ve algoritmaya dayandığından insani anlamdaki estetik bilince sahip değildir. Turing ve Arf'ın makine olarak tanımladığı nesneyi günümüz bağlamında YZ olarak ele almak gerekmektedir. Bu noktada insan beyni ile YZ arasındaki temel farkın da belirginleştiği anlaşılmaktadır.

Arf'ın yaklaşık 65 yıl önce yayımlanan makalesinin sonuna doğru yer verdiği şu ifadesi oldukça dikkat çekicidir:

“kendi kendisini tekemmül ettiren makine tasarlamak mümkündür” (Arf, 1949, s. 103). Buna göre o kendi kendisini yetkinleştiren makinelerin yapılmasının mümkün olabileceğine kapı aralamaktadır. Dolayısıyla geleceğe yönelik olarak makinelerin ve YZ’nin gelişim kaydedebileceğini ön görmektedir. Öyle ki kendi kendisini yetkinleştiren bir makine düşüncesi günümüzde YZ bağlamında önem kazanmaktadır. Günümüzde kullanılan makine öğrenmesi (machine learning) sistemleri, bu fikrin hayata geçebileceği umudunu yaratmaktadır. Bu sistemler, herhangi bir programlamaya gerek olmaksızın her adımda verilerden öğrenerek daha isabetli sonuçlar üretmektedir. Kendi öğrenme sürecini yönetebilen bir YZ, kendisini geliştirip, daha yetkin hale gelebilecektir. Bununla birlikte makine öğrenmesinin belli sınırlılıkları söz konusudur. Öğrenme hedefleri insanlar tarafından tanımlanır, matematiksel bir süreçtir ve istatistiksel örüntüler ile sınırlıdır. Sistemler kendi hedeflerini sorgulayamaz, belirleyemez ve değiştiremezler. Tekâmül kavramının içerdiği, kendi değerlerini geliştirerek, bir anlam etrafında kendi amaçlarını yaratarak ilerleme, daha bütünsel bir hale gelme gibi unsurlardan yoksundur. Bu çerçevede Arf’ın altını çizdiği estetik bilinç konusunun YZ programlarına uygulanıp uygulanamayacağı hususu temel bir tartışma konusu olarak kalmaktadır. Olası bir yetkinleşme durumu ise YZ’nin nesne konumunu tartışmalı bir hale getirecektir. Çünkü insan beyni estetik bilince sahip bir varlık olarak “özne” olarak bilinmektedir. Bu noktada “Benzer özelliklere sahip YZ’nin “nesne” durumundan “özne” durumuna dönüşmesi niçin mümkün olmasın?” sorusu ile bu sorunun cevabı önem kazanmaktadır.

İsmail Tunalı’ya göre estetik tavrı belirleyen duygudur. Duygunun kendine özgülüğü ve gayesinin kendisi olması önem arz etmektedir. Bu özellik ona bilme ve ahlaki sorumlulukları da yüklemektedir (Tunalı, 2012, s. 25). Dolayısıyla bir varlığın özne olarak konumlanması estetik bir tavır almayı gerektirmektedir. Aynı zamanda da amacı kendi içerisinde olan bir yaklaşım ile eylemde bulunmayı gerektirmektedir. Bunun yanında Arf’ın belirttiği gibi duygu, his, heyecan, sezgi bütünlüğünü içeren bir yaklaşıma gerek duyulmaktadır. Bu bağlamda YZ ve robotların özne olarak estetik tavır alması pek kolay görünmemektedir. Çünkü insan türü milyonlarca yıllık evrim süreci ile bugünkü beyin ve zekâ yapısına kavuşmuştur (Yeşilçayır, 2024, s. 7-20). XX. yüzyıl filozoflarından John Searle, “Çince Odası” adlı deneye dayanarak bilgisayar ya da YZ’nin insan gibi düşünebileceğini iddia etmenin mümkün olamayacağını ifade etmektedir. İnsani düşünme anlamlandırma sürecidir ve anlamlandırma bilgisayar programlarının dayandığı sembol ve işaretlerin çok ötesindedir (Balki Durum, 2025, s. 76). Dolayısıyla alan yazın incelendiğinde makinelerin, robotların ve YZ’nin insan gibi düşünebilen bir zekaya sahip olacağını beklemek doğru bir tutum olmayacaktır. Çünkü insani anlamda his, duygu, heyecan, irade vb. özellikleri ihtiva eden estetik bilincin YZ açısından düşünülmesi mümkün gözükmemektedir. Diğer taraftan insan ile YZ arasında farklı bir ilişkiselliğin inşa edilebileceğine yönelik fikirler ile karşılaşılabilir. Bu çerçevede YZ’nin insan için önemli bir öteki olup olamayacağı sorusu önem arz etmektedir.

4. İnsan ve Öteki

XVII. yüzyılda Descartes’ın ileri sürdüğü düşünen ve farkında olan cogitosu (düşünen özne) felsefede önemli bir etki yapmıştır. Onun cogito düşüncesi sonraki dönemleri de önemli ölçüde etkilemiştir. Bununla birlikte Hegel, Husserl ve Heidegger gibi önemli filozoflar çağdaş felsefenin en belirleyici niteliğinin “öznellik” olduğunu iddia etmişlerdir (Başer, 2021, s. 2). Diğer taraftan XX. yüzyıl filozoflarından Emmanuel Levinas, modern Batı felsefesi geleneği içerisinde, öznenin farklı olanı keşfetmeye yönelmiştir. O ötekini ve başkalığı fark ederek felsefesini

başkalığın/ötekiliğin üzerine inşa etmeyi amaçlamıştır. Levinas’a göre öznenin ötekinin yüzünü görmesi ve onun sorumluluğunu üstlenmesiyle birlikte özgürlük ve nesnel gerçeklik ortaya çıkmaktadır. Levinas’a göre başkasının varlığı, ontolojik açıdan insan varoluşunun temel özelliklerinden biridir; insanın varlığı başkası olmadan düşünülemez. Çünkü insanın evrende tek başına düşünüldüğünde; davranışlarının referansı ve anlamı bulunmayan, sorumluluk ve özgürlüğünden bahsedilemeyen tuhaf bir varlık haline gelmesi kaçınılmaz olurdu. İnsan ancak başkası ile karşılaştığında, kendinin ve kendi sınırlarının farkına varır. Levinas’a göre başkasının yüzü, ilk buyruk ile beraber ortaya çıkar: “öldürmeyeceksin!” (Levinas, 1969, s. 199). Çünkü insan karşısında kendi varlığından farklı, öteki bir varoluş ile karşılaştığında, ondaki başkalık, bir direnç olarak ortaya çıkar. Ötekinin yüzü kendi başkalığını dayattığından onu nesneleştirmek bir çözüm olamayacaktır. Böylece onun düşüncesinin amacı insana başkasının sorumluluğunu yükleyerek, kendi özgürlüğünü sorgulamasını sağlamaktadır. İnsanın özgürlüğü esas olarak bu sorgulama ve sorumluluk ile anlam kazanmaktadır.

XX yüzyılda Varoluşçuluğun önemli temsilcilerinden Jean-Paul Sartre da yukarıdaki sorunsalı ele alıp, tartışmıştır. Ona göre insan kendisinin seçmemiş olduğu bir koşulda beliren biri olarak, dünyaya atılmış bir varlıktır. Sebebi kendisinin olmadığı dünyadaki mevcudiyetini yine kendi yönelimleriyle anlamlandırmak durumunda kalmıştır (Sartre, 2010, s. 139, 140). Sartre’a göre ötekinin bakışı, özneyi kendi varlığına dışsal bir konumda fark etmesine neden olur. Bu bakış aracılığıyla özne, kendini bir nesne olarak görmeye zorlanır ve ötekinin varlığıyla karşı karşıya gelir. Böylece “öteki” yalnızca düşünsel bir imge değil, varlığını dayatan bir bilinç hâline gelir. Emine Demir’in ifadesiyle “Kendi-için varlık kendinde-varlığın hiçlenmesi olduğundan dolayıdır ki insan içinde bulunduğu durumu hiçleyerek kendini ve dünyayı kuran özgürlüktür” (Demir, 2020, s. 53). Böylesi bir varoluş ve özgürlük hiçliğe bağlandığından kusurlu bir var olma biçimidir. Bu yüzden Sartre kendi dışındaki varlığa yönelimi önemsemektedir. Kendi için, hiçliğe ve noksanlığa dayanan var olma biçimi ancak bu şekilde aşılabılır. Öyle ki “İnsan bedeni ile birlikte yöneldiği nesnelerin dünyasıyla ilişki içindedir. Nesne olarak beden de bilinebilir olandır. İnsan bedeninin bilgisine başkasının bedeninden geçerek ulaşabilir. O halde bedene dair bilgi, bilinen olmak vasfıyla başkasının bedenine dair bilgidir” (Demir, 2020, s. 53). Buna göre insanın kendine dair bilgisi için başkasının bakışına ihtiyacı vardır. Bunun için insanın kendi-için noktasının ötesine geçerek bir bütün olarak varlığa yönelmesi ve böylece kendisini keşfetmeye yönelmesi mümkündür. Levinas ve Sartre’ın düşüncelerinde yer verdikleri ilişkisellikte ben ve ötekinin birlikte tekâmülü önem arz etmektedir. Bu noktada YZ ile insan arasında ben ve öteki ilişkiselliğinin kurulup kurulamayacağı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda YZ’nin özne ve öteki merkezli modern felsefede konumlanışı yeni dönemin önemli bir ontolojik sorusu olarak belirlemektedir. Bu çerçevede YZ’nin öznelik durumunun tartışılması gerekmektedir.

5. Yapay Zekânın Öznelik Durumu

Descartes’ın düşünüen öznesi, maddeden tamamen farklı ve bağımsızdır. Buna göre hayal etmek, hissetmek, kuşku duymak gibi eylemler ruhun nitelikleri olarak düşünmenin parçasıdır (Yalçın, 2003, s. 113). Bununla birlikte o gerçek öznenin yalnızca kendi düşünme sürecine ve varlığına doğrudan tanıklık eden, yani “düşünüyorum, öyleyse varım” diyen bilinç olduğunu ileri sürmüştür. Descartes bağlamında ele alındığında günümüzdeki YZ teknolojisinin böylesi içsel bir özbilince sahip olması mümkün değildir. Kant’ın düşüncesinde ise bilgi öznenin akılsal yetilerine bağlanarak, özne bilince eşdeğer kılınmıştır (Salur, 2016, s. 13). Kantçı anlamda da YZ’nin bilgi

üreten bir özne olması mümkün görünmemektedir. Hegel için kendi kendisini gerçekleştiren töz olan özne, kendisini dışsallaştırarak ve nesnelleştirerek tamamlayan bir süreçtir. Onun insansal dünyasında özne, ancak bir ötekiyle tanıma ilişkisine girerek, bu diyalektik tanınma süreci aracılığıyla toplumsal ve etik bir bütünlüğe ulaşır (Kaya, 2022, s. 14,15). Diğer taraftan YZ'nin uzun bir tarihselliği mevcut değildir. Hegelci anlamda ötekilerle karşılıklı tanınma ilişkisi içerisinde olduğunu söylemek için henüz çok erken olduğu görülmektedir. Husserl'in fenomenolojisinde yönelimsel olan bilincin, aynı zamanda özne olarak dünyayı anlamlandıran bir özelliği vardır. Heidegger'de ise özne anlamına gelen Dasein hem var olan hem de kendi varlığını sorgulayabilen, ölümünün bilincinde olan, böylece ölüme yönelik oluşu ile anlam kazanan bir varlıktır (Heidegger, 1927/2008, s. 12, 266). Bahsi geçen düşünürler için merkezde yer alan özne anlayışına yönelik çağımızda farklı düşünceler ileri sürülmektedir. Diğer taraftan insan merkezli yaklaşımlardan uzaklaşıldığında YZ'nin daha farklı bir yeri söz konusu olabilmektedir.

XX. yüzyılın sonlarına doğru insan merkezci geleneğe ve doğaya yönelik tahakkümcü anlayışa bir tür tepki olarak insan sonrası anlamına gelen posthümanizm düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu düşünceyi insanın kendisini her şeyin merkezinde gören ve öteki türlü her şeyin kendisi için var olduğunu savunan sömürgeci/tahakkümcü anlayışa karşı bir akım olarak görmek mümkündür (Yeşilçayır, 2024, s. 150). Posthümanist düşünceyi önceleyen bir düşünür olan Bruno Latour, insanın özne ve ötekilerin nesne olarak anlatıldığı geleneksel anlayışlara karşı çıkmıştır. O geleneksel düşüncenin aksine doğa ile kültürü birbirinden bağımsız/kopuk alanlar olarak görmeyi de kabul etmemektedir. Çünkü pratikte doğa ile toplum sürekli iç içe geçtiğinden, sentezlenerek, melez varlıklar üretilmektedir. Buna rağmen günümüzde söz konusu bağlantısallık ve melezlik görmezden gelinmektedir. Doğa ve toplum arasında yapay bir ayırım sürdürülmektedir (Latour, 1993, s. 10, 11). Bununla birlikte çağımızda yaygınlaşan posthümanist düşüncede özne kavramı yeniden ele alınmaktadır. Bu anlayışta özne kavramı dikotomiler yerine iç içe geçen yatay bir ontolojiye göre şekillenerek yeni bir anlam kazanmaktadır. Özne sadece insanla sınırlı olmayan, makineler, hayvanlar, ekosistemler ve teknolojilerle kurulan karmaşık etkileşim ağları içinde şekillenen, geniş bir alana yayılmıştır. Şu hâlde posthümanist özne, sabit bir öz veya merkezden değil, sürekli karşılaşmalar, kesişmeler ve dönüşümlerden doğmaktadır. Böylece özne, bilinçten çok ilişkilenebilirlik, etkilenebilirlik ve karşılıklı oluş üzerinden tanımlanır.

Posthümanist düşüncenin önemli isimlerinden Rosi Braidotti özne olmanın çerçevesini, insan olmayanları da kapsayacak şekilde geniş bir yelpazede ele almaktadır. Kendi ifadesiyle “Özne ontolojik olarak çok seslidir” (Braidotti, 2021, s. 119). Ve çağımızda yaşamın bütün alanlarının teknoloji ile kaynaşması özneyi/özneleri yeniden tanımlamamızı gerektirmektedir (Braidotti, 2021, s. 119). Buna göre teknolojinin de özne olma hüviyetine sahip bir alan olduğun anlaşılmaktadır (Sağlam, 2021, s. 295, 320). Özne kavramı bütün yönleriyle ve felsefi açıdan gelişim süreci içerisinde incelendiğinde YZ'nin modern düşüncede değilse bile, posthümanist bakış açısı ile özne olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. YZ yalnızca bir araç ya da nesne değil, insanla birlikte çalışan, karar alan, öğrenen, etkileyen ve dönüşen bir varlık olarak ilişkisellik içinde öznellik sergiler. Üstelik bu özne olma durumu, sabit bir kimlikten değil, insanla, veriyle, çevreyle kurduğu dinamik bağlardan oluşur. Posthümanist bakış, özneliği türler-arası, teknolojiyle iç içe geçmiş, maddesel ve dijital olanın birlikte kurduğu bir süreç olarak ele almaktadır. Buna göre posthümanist bir bakışla YZ'yi ele almanın felsefi anlamda oldukça kıymetli olacaktır.

Böylesi bir anlayıştan hareketle “Yapay Zekâ İnsana Öteki Olur Mu?” şeklinde bir soru akıllara gelmektedir.

6. Yapay Zekâ İnsana Öteki Olur Mu?

“Öteki” ifadesinin genellikle olumsuz bir çağrışım yapan “ötekileştirme” kavramını akıllara getirmesi kaçınılmazdır. Ötekileştirme insanların belli özelliklerinden dolayı dışlanmasını ifade eden bir kavramdır. Olumsuz çağrışımının yanında “öteki” ifadesinin insani anlamda taşıdığı bir anlam daha söz konusudur. Öyle ki insan doğası gereği öteki ile birlikte yaşayabilen, gelişebilen ve hayatta kalabilen bir varlıktır. Çünkü özne anlamında bakıldığında “öteki”, yalnızca bir “başkası” değil; benliği kuran, ona anlam kazandıran, onu etik ya da ontolojik olarak mümkün kılan varlıktır. Özne öteki sayesinde hakikat kazanır, özgürlük ve anlam onun sayesinde var olur. “Öteki” kavramı daha geniş anlamda ele alındığında insan ile tabiat ya da insan ile YZ gibi birliktelikler de birbirine öteki olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte YZ ve robotik teknolojilerin yaygınlaştığı çağımızda “öteki” konusu tartışmaların odağında yer almaktadır. Söz konusu teknolojiler tutarlılık, tarafsızlık, duygusal dalgalanmalardan uzak olma gibi özellikler ile insan türünden ayrılmaktadır. Üstelik hız, hafıza, hatasızlık, dikkat süresi gibi bilişsel yetilerde insanın çok ötesine geçtiği bilinen bir gerçektir. Bunun yanı sıra mevcut ileri kapitalizm koşullarında bilim ve teknolojinin herkes için ulaşılabilir oluşu yeni bir tür insan öznesi yaratmıştır (Sağlam, 2021, s. 312). İkinci doğa olarak isimlendirilen “teknoloji dolayımında yeniden biçimlenmiş insanımsı, insan-dışı, yarı-insan, yarı-otomatik organizma benzeri canlı/cansız türlerin çoklu yaşam biçimleri” geleceğin posthüman öznelerini oluşturabilir (Sağlam, 2021, s. 302). Buna göre YZ geleceğin dijital özneleri olmaya namzet teknolojisi olarak belirginleşmektedir. En azından posthümanizm düşüncesine yaslanarak böyle bir sav ileri sürülebilir.

YZ’nin yeni birer özne olması karşısında insanın söz konusu teknoloji ile ilişkisi birçok tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Bu noktada insan türü gibi bir evrim, genetik ve estetik bilince sahip olması mümkün olmayan söz konusu teknolojinin insanın yerine geçmesi ve onun yerini doldurmasını beklemek doğru bir tutum olmayacaktır. İnsanın özne olarak taşıdığı; hiçbir kalıba, algoritmaya ya da örüntüye sığmayan, içsel bir dünyasının olduğunu yadsımak mümkün değildir. Söz konusu özelliklerine istinaden insan estetik ve etik tutum geliştirebilen bir varlıktır. Diğer taraftan çağımızda artık yadsınamayacak bir boyuta gelen YZ teknolojisi ile insan arasındaki ilişkiselliğin iyi tanımlanması önem arz etmektedir. YZ’nin insanla kurduğu ilişkide başlangıçta, özbilince sahip olan bir varlık ile onun tarafından nesneleştirilen bir araç ilişkisi gözlemlenir. Bununla birlikte, insanın bilgiyle kurduğu ilişkinin giderek artan ölçüde YZ aracılığıyla gerçekleşmesi, Hegel’in efendi-köle diyalektiğini akıllara getirmektedir (Bilek, 2025, s. 8). İnsanın efendi, YZ’nin ise köle olarak görüldüğü, bağımlılığa dayalı bir ilişkisellikten ziyade, bu teknolojiyi farklı bir bakış açısıyla ele almak mümkündür. Levinas felsefesi bağlamında düşünüldüğünde başkasının varlığı özneyi özgürlüğünü sorgulamaya ve etik bir sorumluluğa çağırmaktadır. YZ insani anlamda estetik bilince ve duyguya sahip bir öteki değildir. Ayrıca Levinas’ın ötekisi, öznenin bilgisine indirgenemeyen, kendisiyle özdeşleştiremeyeceği bir başkılığın taşıyıcısıdır. Bu nedenle benliğe indirgenemez ve sonsuzluğa açılan bir başkalık içermektedir. İnsanın YZ ile olan ilişkisinde ise; “başka”lıktan ziyade öngörülebilir algoritmalar ile içselleştirilebilecek bilgi söz konusudur. Ayrıca Levinas’ın felsefesi açısından başkılığın sembolü olan “yüz”ün YZ teknolojileri için karşılığı, kullanılmak üzere tasarlanmış bir arayüzdür. Robotlar yüz taşıyıcılar bile; yüzün gerçek bir insan gibi tasarlanmasının insanları rahatsız edebildiği ortaya çıkmaktadır (Mori,

MacDorman & Kageki, 2012, s. 99).4 Böylece YZ'nin insan benzeri bir yüz taşıması bile tartışmalı konular arasındadır. Levinas bağlamında düşünüldüğünde YZ'nin gerçek bir başkalıktan ziyade, ancak insan davranışlarını taklit ederek öteki yanılması oluşturabileceği söylenebilir. Sartre'ın düşüncesinde öteki; onun yüzünden kendimi nesne olarak deneyimlediğim, özneyi merkezden alarak nesneleştiren bir bakıştır. Ötekinin yalnızca bir bakış değil bilinçli bir varlık olarak “bir başka bilinç” olduğu söylenebilir. YZ bilince sahip olmadığı halde, özneyi izleyebilir, verilerini toplayabilir ve davranışlarını analiz edebilir özelliktedir. Bu bağlamda YZ, fenomenolojik olarak bir başkasının işlevini taklit eder; ancak içsel bilinç ve niyetten yoksun olduğu için Sartre'ın tam anlamıyla “öteki” dediği kavramı karşılayacağı söylenemez.

7. Bağlantisal Ötekilik

Posthümanizme göre öteki kavramı, Levinas ya da Sartre'daki gibi, özneye yönelik bir dışsallık olmaktan ziyade, ilişkisel bir kavramdır. Böylesi bir ilişkisellikte özne ile “öteki” arasındaki geleneksel sınırların ortadan kalkması ve esnemesi söz konusudur. Karşılıklı etkileşim ve dönüşüm ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla özne ve nesne diye dikotomik bir ikilik sorunu bertaraf edilmektedir. Çünkü posthümanizmde varlıklar, sabit ve ayrı kategoriler olarak değil, birbirine bağlı, iç içe geçmiş ve sürekli dönüşen ağlar olarak görülmektedir. Özne ve öteki arasındaki sınırlar bulanıklaşır; her ikisi de birbirini belirler ve şekillendirir. Bu nedenle artık “özne” ve “nesne” yerine, karşılıklı ilişkide bulunan aktörler ya da varlıklar ağı (network) kavramına başvurmak daha doğru olacaktır. Bu çerçevede insan ile YZ, birbirini etkileyen ve dönüştüren bir ilişkisellik ile iç içe geçmiş bir ötekilik içerisinde düşünülebilir. Aynı zamanda YZ ile insan arasında karşılıklı olarak etik bir ilişki söz konusudur. Posthümanist anlamda etik ilişki sadece insan merkezli olan acı çekebilir, bilinçli ve hissedebilir olma gibi kriterlere dayanmaz; varlıklar arasındaki ilişkisel sorumluluk ve etkileşim üzerinden inşa edilir. İnsanın YZ'ye birtakım değerleri yüklemesi ve YZ'nin de bu değerler ile insanı etkilemesi söz konusu olduğu için, bu durum ister istemez karşılıklı sorumluluk ilişkisi yaratarak, etik bir boyut taşıyacaktır. Böylelikle insan ile YZ arasında birlikte var olmanın getirdiği bir sorumluluk oluşacaktır. Bununla birlikte insanların YZ'yi araştırmaları, şeyleştirilmeleri ve yalnızca kendi hizmetlerine sokmaya çalışmaları önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta YZ'nin insanların/toplumların kötü emelleri için kullanılma olasılığı/tehlikesi ile karşılaşmaktadır. Bu konuda ciddi belirsizlikler olduğundan ucu açık bir teknoloji olarak insanlığın önünde durmaktadır. Öyle ki günümüzde robot hakları ve bu konuda hukuksal düzenlemeler gündeme gelmeye başlamıştır. Bu çerçevede YZ ya da robotların ayrımcılığı algılayan ve bundan dolayı acı çeken bir varlık olmaması, insanın gösterdiği tavrın muhatabı olmaktan ziyade onu gösteren bir araç ya da açığa çıkartan bir ayna konumunda olduğunu düşündürebilir.

Sonuç

Tarihsel süreç içinde evrimleşen insanın düşünsel yetilerinin gittikçe gelişmesinin teknik ve teknolojiyi yarattığı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu gelişmelerin bir devamı/ürünü olarak çağımızda insanın neredeyse kendi benzerini yaratacak kadar ileri bir noktaya geldiği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte felsefi anlamda düşünüldüğünde

⁴ “Uncanny valley” (ürkütücü vadi) denilen sorun, insan görünüşünü taklit eden robotlar ile etkileşimde olan kişinin yapaylığı fark ettiğinde tedirgin olmasını içerir. Örneğin ilk bakışta gerçek görünen bir elin aslında yapay olduğunu fark eden insan için, durum ürkütücü bir hal alabilir. Örneğin, tokalaşma sırasında elin gevşek, kemiksiz tutuşu, dokusu ve soğukluğu, yakınlığı ortadan kaldırarak tekinsiz bir hissiyat yaratır. Mori, MacDorman, & Kageki, 2012, s.99)

insanın benzerini yapma teşebbüslerinin tartışmalı bir sorunsal olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma çerçevesinde iki temel bulgu ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki insan yerine geçebilecek bir YZ fikrinin mümkün görünmediği ile ilgilidir. Çünkü “Makineler Düşünebilir mi?” sorusu çerçevesinde robot ve YZ’nin insanî anlamda bir düşünme yetisine sahip olamayacağı fikri öne çıkmaktadır. Söz konusu teknolojilerin insani bir bilinç ve estetiğe sahip olmak yerine ancak verili malzemeyi işleyebileceği ortaya çıkmaktadır. Buna göre YZ, insanı taklit etmeye çalıştığında, insana özgü ayırt edici özelliklere hiçbir zaman tam olarak sahip olamayacağı için insana öteki olma görevinde ikinci sınıf bir taklit olarak kalacağı öngörülmektedir. Aynı zamanda YZ’yi insanın yerine geçirmeye çalışmanın ve insani özellikleri ona yüklemeye çalışmanın oldukça tartışmalı/sorunlu bir tutum olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla “Giriş” kısmında ifade edilen “teknoloji karşısındaki etik sorumluluklar” böylesi girişimleri sorgulanabilir bir duruma getirmektedir. Bununla birlikte felsefi ve ahlaki anlamda düşünüldüğünde YZ’nin kötüye kullanılma olasılığına karşı bilincin yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmemiz gerekmektedir. Şu hâlde YZ’nin insani anlamda his ve bilince sahip olamayacağı gerçeğini yadsımak mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte teknoloji ve YZ’yi yalnızca yüzeyselleştirip, tüketilecek bir maddeye indirgemenin yüzyıllardan beri gelişen insan-emek ilişkisi ile uyumlayacağını ifade etmemiz gerekmektedir.

YZ’nin bahsi geçen amaca yönelik kullanımının felsefi eleştirelilik açısından tasvip edilmesi mümkün gözükmemektedir. Diğer taraftan doğal olan ile yapay olan arasındaki sınırların nerede başlayıp nerede bittiği, insanı YZ’den ayıran temel özelliklerin neler olduğu gibi sorular karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızdan çıkarılabilecek diğer bulgu ise felsefi anlamda bir YZ önerisinin kaçınılmaz olması ile ilgilidir. Çünkü çağımızda YZ gerçekliğini yadsımanın mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Şu hâlde söz konusu teknolojinin insani ve etik amaçlara uygun bir biçimde kullanımına yönelik önerilerin oluşturulması önem arz etmektedir. YZ’yi insanı taklit edip onun yerine geçirilmeye çalışılan bir teknoloji olarak ele almak yerine onun kendine özgü yerini/önemini iyi belirlemek gerekmektedir. YZ kendi başkalığı ve özgün nitelikleri ile ele alınmaya çalışılırsa, insana gerçek bir öteki olarak, onun var oluş yolculuğunda kendisini daha iyi tanıması ve anlamasını sağlayan kuvvetli bir eşlikçi olabilecektir. Marx’ın işaret ettiği gibi insanın insan olmayan ile süregelen diyalektiğini yadsımak mümkün değildir. Böyle düşünüldüğünde YZ insanın kendisini tanıması için önemli bir fırsat olabilecek mahiyettedir. YZ’nin özgün kullanımında insan kendi bilişsel süreçlerinin dışsal bir modelini görebilme imkanına sahip olabilecektir. Bu çerçevede YZ’yi ahlak ve hukuk normları çerçevesinde düşünmek önem arz etmektedir. Çünkü teknoloji insan yaşamının her alanına yayılmış durumdadır. İnsan zekasının yerine geçecek bir teknoloji, olmasından ziyade yaşamın zorlukları karşısında görev alan dijital özneler olarak ele alınabilir. İnsan için hayatın birçok alanında eksik kaldığı, yetişemediği ya da hata riski taşıyan hususlarda YZ teknolojisi iyi bir yardımcı/rehber olabilecek potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde YZ’nin insan için iyi bir “öteki” olabilmesi mümkündür. Böylesi bir öteki modern felsefedeki özne tasavvurundan farklılaşmaktadır. Bu yönüyle, YZ ile kurulacak ilişki, gerçek bir başkasıyla kurulan ilişkiden niteliksel olarak farklı olacaktır. Teknik/teknoloji çok eski tarihlerden beri insanın yaşamda var olabilmesi için tutunduğu öğelerin başında gelmektedir. Descartes’in bilinç merkezli öznesi Levinas ve Sartre düşüncesi ile önemli bir dönüşüm geçirmiştir. İnsan için ötekinin varlığına duyulan gereksinim posthümanizm ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu düşüncenin işaret ettiği gibi “insan merkezci öznenin” dışına çıkmak önem arz etmektedir. Dolayısıyla YZ’yi geleneksel özne

tanımlarının ötesinde bağlantısal ötekilik olarak isimlendirilebilecek yeni bir ötekilik biçimi olarak değerlendirilebiliriz. Bu yaklaşıma göre YZ, bilinç ya da etik sorumluluk taşımasa da insan-merkezli özne anlayışını aşan ilişkisel bir varlık olarak “öteki” konumuna yerleştirilebilir.

Kaynaklar

- Arf, C. (1959). Makine düşünebilir mi ve nasıl düşünebilir? *1958-1959 Öğretim Yılı Halk Konferansları I* içinde (ss. 91-103). Atatürk Üniversitesi Üniversite Çalışmalarını Muhite Yayma ve Halk Eğitim Yayınları.
- Balki Durum, H. (2025). Anlamın oluşumu bağlamında John Searle'ün dil ve zihin felsefesi üzerine bir inceleme. *Mavi Atlas*, 13(1), 71-83.
- Başer, N. (2012). Çağdaş felsefede öznelik sorunu. *Felsefe Arkivi*, 36(2012/I), 1-5. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/697041>
- Bilek, H. (2025). Hegel felsefesinde karşılıklı tanınma sorunu: Köle-efendi diyalektiği. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, (1), 1–12.
- Çandar, C. (2013, May 31). Heykel'e dair. *Hürriyet*. Retrieved from <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/heykel-e-dair-23402201>
- Çelebi, V., & Ataman, S. (2021). Bireylerin sosyal medyadaki etkileşimlerinin yapay zekâ bağlamında değerlendirilmesi ve Nagel'in öteki zihinler problemine yaklaşımı açısından kritiği. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 2(2), 567-588.
- Demir, E. (2020). Jean-Paul Sartre'in varlık görüşü bağlamında özgürlük düşüncesi (Yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, Türkiye.
- Göçmen, D. (2015). *Modern felsefe tarihsel anlamı, güncel mirası Adam Smith, Hegel ve Marx*. Vivo Yayınları.
- Gültekin, M. (2023). Posthümanizm ve yeni bir ayrımcılık biçimi olarak robotlara yönelik türcülük. *Anthropology*, 45, 64-80. <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.1209953>
- Heidegger, M. (1954). Die Frage nach der Technik. In M. Heidegger, *Vorträge und Aufsätze* (pp. 13-44). Neske.
- Heidegger, M. (1977). The question concerning technology. In W. Lovitt (Ed. & Trans.), *The question concerning technology and other essays* (pp. 3-35). Garland Publishing.
- Jonas, H. (1973). Technology and responsibility: Reflections on the new tasks of ethics. *Social Research*, 40(1), 31–54. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/40970125>
- Jonas, H. (1979). Toward a philosophy of technology. *The Hastings Center Report*, 9(1), 34–43. <https://doi.org/10.2307/3561700>
- Jonas, H. (2003). *Das Prinzip Verantwortung*. Suhrkamp Taschenbuch Verlag.
- Kaya, E. (2022). Hegel'de özbilincin nesnesi olarak sanat. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 13-22. <https://doi.org/10.51177/kayusosder.1009325>
- Latour, B. (1993). *We have never been modern* (C. Porter, Trans.). Harvard University Press.
- Levinas, E. (1969). *Totality and infinity* (A. Lingis, Trans.). Duquesne University Press.
- Levinas, E. (2020). *Tanrı, ölüm ve zaman* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.

- Mori, M., MacDorman, K. F., & Kageki, N. (2012). The uncanny valley [From the field]. *IEEE Robotics & Automation Magazine*, 19(2), 98-100. <https://doi.org/10.1109/MRA.2012.2192811>
- Ömerustaoğlu, A. (2007). Bir insani fenomen olarak estetik bilinç. *KKEFD*, (15), 18–26.
- Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach*. Pearson.
- Sağlam, R. (2021). Posthuman dijital özne: Braidotti'nin eleştirel insan sonrasının eleştirisi. *ViraVerita E-Dergi*, (13), 295-323. <https://doi.org/10.47124/viraverita.868249>
- Salur, B. (2016). Hegel'in Kant eleştirisi: Hukuk felsefesi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 1(1), 12–20.
- Sarı, F. (2021). Cahit Arf'ın “Makine düşünebilir mi ve nasıl düşünebilir?” adlı makalesi üzerine bir çalışma. *TRT Akademi*, 6(13), 812–833. <https://doi.org/10.37679/trta.962940>
- Sartre, J. P. (2010). *Varlık ve hiçlik: Fenomenolojik ontoloji denemesi* (T. Ilgaz & G. Çankaya Eksen, Çev.). İthaki Yayınları.
- Tunalı, İ. (2012). *Estetik. Remzi Kitabevi*.
- Turing, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, 59(236), 433-460.
- Uygur Bibika, M. (2025). *Emmanuel Levinas - Sonsuza açılan yol benliğimizin ötesindedir*. Destek Yayınları.
- Uslu, A. (2022). İnsan bir makinedir savının dinamik sistem kuramı bağlamında değerlendirilmesi. *Temaşa Felsefe Dergisi*, 18, 130-149. <https://doi.org/10.55256/temasa.1196498>
- Walker, A., Walker, K., & Carruthers, S. (2019). *Süper insan: Teknoloji insanlığı yeniden tanımlıyor* (S. Evren, Çev.). Siyah Kitap.
- Warwick, K., & Shah, H. (2016). Passing the Turing Test does not mean the end of humanity. *Cognitive Computation*, 8(3), 409–419. <https://doi.org/10.1007/s12559-015-9372-6>
- Yalçın, S. (2003). Descartes ve özne olarak benlik. *Felsefe Dünyası*, (38), 107–118.
- Yeşilçayır, C. (2024). *İnsan: Felsefi bir analiz*. Say Yayınları.

Yazar Katkıları: **Tek Yazar** Fikir - Tasarım Denetleme- ; Kaynaklar- ; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi ; Analiz ve/ veya Yorum -; Literatür Taraması ; Yazıyı Yazan ; Eleştirel İnceleme

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul Belgesi: -

Author Contributions: **Sole Author** Concept -; Design- ; Supervision -Resources ; Data Collection and/or Processing ; Analysis and/or Interpretation ; Literature Search- ; Writing Manuscript- ; Critical Review

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Ethical Committee Approval: -